

Lövészárok és új világrend

I. Régi és új háborúk

A háború témájának az 1990-es évek óta a tudományos és politikai vitákban egyaránt figyelemreméltó konjunktúrája van. A különböző háborús események újra ráirányították a figyelmet a jelenségre, miközben a politikai erőszakformák kapcsán egyre nagyobb bizonytalanság alakult ki annak tekintetében, hogy mit is nevezünk háborúnak. (GEIS 2006, 15–16) Abban szinte mindenki egyetértett, hogy a II. világháború után, és különösen a 90-es évektől átalakult a fegyveres konfliktusok jellege, és a hagyományos államok közötti háborúk helyét egyre inkább a különböző archaikus és modern hadviselési formákat elegyítő összecsapások vették át. A viták középpontjába egyértelmű és végleges definíció hiányában egy olyan bináris megkülönböztetés került, amely a fegyveres konfliktusokat „rég” és „új” típusú háborúkra osztotta. (KALDOR 2006; MÜNKLER 2002) Ez persze nem jelentette azt, hogy az új végleg felváltotta volna a régit, sokkal inkább arra utalt, hogy a háború mint a politikai konfliktuskezelés bevett módja a világ számos pontján elfogadhatatlanná és szinte elképzelhetetlenné vált. Úgy tűnhetett, hogy a klasszikus államok közötti, reguláris hadseregekkel és modern fegyverekkel vívott, különböző katonai konvenciók által korlátozott, hadüzenettel kezdődő és békekötéssel végződő háborúk kora lejárt.

Ebben a változásban természetesen fontos szerepet játszottak a 20. század két világháborújának politikai, geopolitikai és nem utolsósorban erkölcsi következményei, de talán még ennél is nagyobb súllyal esett latba az a körülmény, hogy egy háború előkészületei és megvívása még a fejlett országok számára is túlságosan nagy anyagi erőfeszítéseket igényelt, arról már nem is beszélve, hogy a gazdaságilag fejlett országok egy modern fegyverekkel vívott háborúban olyan infrastrukturális károkat

szenvednek, amelyeket semmilyen anyagi vagy területi nyereség nem ellensúlyozhat. (MÜNKLER 2007, 3–4) A modern, iparilag fejlett államok háborúira való felkészülés, a háború megvívása és a rombolás mértéke egyszerre vetítették előre a háborús költségek megnövekedését, aminek következménye ezen államok körében a klasszikus háborúk csaknem teljes eltűnése lett. Részben ezzel magyarázható, hogy ezekben az államokban a hidegháború végével sem törtek ki háborúk, és a fegyveres konfliktusok helyett egyre inkább a gazdasági együttműködések vették át. Ennek aztán már rövid távon is az lett a következménye, hogy ebben a doktrínában megnyugodva, az államok fokozatosan elkezdték lefaragni hadi kiadásait, radikálisan csökkentették arzenáljukat és a hadseregek létszámát, illetve sok helyen megszüntették a kötelező sorkatonai szolgálatot. A legtöbb állam egyre inkább úgy tekintett a hadseregre és a fegyverkezésre, mint egy korábbi korszakból ott maradt reliktumra, amelyet biztonsági okokból nem lehet felszámolni, de minden rájuk költött forrás végső soron kidobott pénz. A kétezres évek elejére nagyjából egy tucat olyan ország maradt a világon, amelyek harc képes haderővel és modern fegyverekkel rendelkeztek, és ennek megfelelően komoly hadműveletek végrehajtására voltak képesek.

A fentebb röviden vázolt folyamat a globális Észak államaira jellemző, miközben a globális Dél államaiban a fegyveres konfliktusok egyre inkább az állami szint alatti vagy az állami szint feletti szereplőkkel bővültek, és maga az állam legfeljebb az egyik, de nem feltétlenül a legfontosabb résztvevő maradt. Ezek a háborúk hosszan elhúzódó konfliktusokká váltak, amelyeket szinte lehetetlen befejezni, mert a szereplőknek általában primer anyagi érdekei fűződnek a konfliktus fenntartásához. Manapság ezek az újabb típusú háborúk határozzák meg sok helyen a világon a fegyveres konfliktusokat, de gyakran még azt sem lehet pontosan megállapítani, hogy ezek kapcsán polgárháborúról, terrorizmusról vagy éppen szervezett bűnözésről van szó, anynyi azonban minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy a jelenség az állami erőszakmonopólium megroppanásához vagy egyenesen hiányához kötődik. (Vö. SCHLICHTE 2002.)

A háborúk fenti megkülönböztetése alapvetően ideáltipikus, de annyiban mindenképpen helytálló, hogy a két típus térben és időben, illetve jellegét és szereplőit tekintve meglehetősen élesen elválik egymástól. Ennek alapján úgy tűnhet, hogy a háborúra való hajlandóság a fejlettség függvénye, és minél fejlettebb egy állam, annál kevésbé hajlandó hadat viselni; az örök béke a Nyugat számára, ha mégoly esetleges és törékeny formájában is, de elérkezett. Mindenki tisztában volt azzal, hogy ez a helyzet messze áll az ideálistól, de mindenképpen észszerű és kényelmes volt arra alapozni, hogy ezt az állapotot lényegében nem fenyegetheti semmilyen váratlan körülmény. 2022. február 24. előtt alig volt olyan politikus, katonai és biztonsági szakértő, aki a háború kitörését biztosra jósolta volna, mindenki örültségnek

és ezért lehetetlennek tartotta a háborút, amit így elvben senki sem akarhatott. Azzal, hogy Oroszország megtámadta Ukrajnát, egy olyan megdönthetetlennek gondolt paradigma dőlt meg, amely alapjaiban változtatott meg mindent, amit addig a fegyveres konfliktusok jelenéről és a modern háborúk jövőjéről gondoltunk, mint ahogyan alapjaiban megváltoztatta azt a békén alapuló rendelkezéssel is, amely Európa viszonyait a II. világháború óta meghatározta. Már most látszik, hogy ez a háború alapvető változásokat hozott a nemzetközi rendszerben, olyan új viszonyokat teremtett, amelyeket előre nem voltunk képesek látni, és mindezt úgy, hogy még egyáltalán nem lehetünk biztosak magában a háború kimenetelében sem. Sokan úgy vélik, hogy a háborúval régi jelenségek térnek vissza, valójában azonban sokkal inkább váratlan és kiszámíthatatlan események zajlanak. Persze nem csak az idősebbek tesznek szert új tapasztalatra a háború révén, hanem a fiatalabbak is megismerik a régit, de ez mit sem változtat azon a körülményen, hogy a háború új, előre nem látott és előre be nem látható viszonyokat teremt. Ma még nem látjuk a háború kimenetelét, de látjuk, hogy új korszak kezdődik, ezért ebben a rövid tanulmányban azt próbálom meg összefoglalni, hogy mi várhat ránk, és mi az, amit már biztosan tudhatunk, még ha ennek minden következményével egyelőre nem tudunk is minden tekintetben számot vetni.

II. A lövészároktól a fegyverszünetig

Általánosságban és a mai háború kapcsán is kétségtelenül igaz, hogy sokkal könnyebb egy háborút elkezdeni, mint befejezni. A tapasztalat szerint, ha egy fegyveres konfliktus nem zárul le nagyon rövid időn, néhány napon vagy néhány héten belül, akkor szükségszerűen hosszan elhúzódik, sőt lényegében szinte befejezhetetlenné válik, hacsak nem következik be váratlanul valamilyen teljes összeomlás. Oroszország abban a reményben kezdte ezt a háborút, hogy néhány héten belül elérí hadicéljait, elfoglalja az ország egészét vagy legalábbis nagy részét, és megbuktatja vagy elűzi az ukrán kormányt. Ez a terv azonban néhány hét alatt kifulladt, mert az ukrán haderő kezdettől fogva jóval nagyobb ellenállást tanúsított, mint azt általában az orosz, illetve a nyugati politikai és katonai vezetések remélték, illetve várták. Oroszország a kezdeti hatalmas területi nyereség után, amelynek keretében elfoglalta a Donbasz nagy részét, valamint a Fekete- és az Azovi-tenger partvidékét, váratlanul jelentős személyi és materiális veszteségeket szenvedett Kijevnél és Harkivnál, kiderült, hogy katonai gépezete meglehetősen akadozik. A Nyugat némi óvatoskodás és kivárás után végül Ukrajna támogatása mellett döntött, miközben végig ügyelt arra, hogy a közvetlen hadviselésből kimaradjon, de Ukrajnát fegyverekkel, tanácsokkal és információkkal támogassa. Az orosz támadó hadművele-

tek lelassultak, majd végleg megálltak, az ukrán haderő pedig ellentámadásba ment át, aminek a tél beállta vetett véget. Ezek után a front szinte teljesen megmerevedett, és megkezdődött az állóháború időszaka; egy anyagháború, amelynek célja az ellenség végső felőrlése és a frontvonal áttörése. Ennek alapvető jellegzetessége, hogy szinte lehetetlenné teszi a döntést a harctéren, ezzel együtt pedig a politikai döntéshozókat arra kényszeríti, hogy még inkább mozgósítsák az anyagi és személyi erőforrásokat. Mivel egyre többet investálnak a háborúba, egyre nehezebb kilépni belőle, hiszen akkor értelmét veszíti és hiábavaló lesz az addig hozott áldozat. Pillanatnyilag mindenki arra készül, hogy utolsó emberig és utolsó töltnyig harcoljon, s ne engedjen a háborús célokból, amit ugyan nem nagyon részleteznek, de a lényege a végső győzelem, bármit jelentsen is az. A jelenlegi helyzetben nem nyílik kilátás semmilyen fegyverszünetre vagy békekötésre, csak a háború elhúzódására és kiterjedésére. Éppen ezért most még mindent ellep a háború köde, és sejtelmünk sincs a háború kimeneteléről, de talán érdemes elgondolkodni azon, hogyan, milyen forgatókönyvek szerint dőlhetnek el a harcok, ami azonban még nem jelenti feltétlenül a háború végét.

Kétségtelen, hogy már most egyértelműnek látszik, hogy ennek a háborúnak akármilyen lesz is a kimenetele, sok vesztese van, és nincs igazi nyertese, és ez még akkor is így van, ha manapság sokkal nehezebb egy háború kapcsán győzelemről vagy vereségről beszélni, mint bármikor korábban. (RUDOLF 2022, 30) Ezt a háborút nem lehet úgy megnyerni, hogy abból valaki egyértelműen győztesként kerüljön ki, viszont mindenki sokat veszít vele.

III.1. Ha Oroszország...

Oroszország a háború első heteiben elvesztette azt a háborút, amelyet eredetileg indított. Ha Oroszország elérte volna eredeti céljait, és a Nyugat ugyanúgy reagált volna, mint 2014-ben, akkor az azt jelentette volna, hogy egy birodalom bármikor bármit megtehet, amivel kapcsolatban azt állítja, hogy biztonsága érdekében áll: semmibe veheti a nemzetközi jogot és más országok szuverenitását. Ehelyett azonban Oroszországnak hamar fel kellett adnia hadicéljait, és azokat folyamatosan a fronton zajló eseményekhez kellett igazítania. Az eredeti célok mára már semmilyen szempontból nem tűnnek elérhetőnek, ezért a győzelem tartalma bizonytalanabb, mint bármikor korábban, de ebből a háborúból már nem lehet egyszerűen visszatáncolni, mert az megint csak beláthatatlan bel- és külpolitikai kockázatokkal járna együtt.

Oroszország ennek megfelelően stratégiát váltott, és felőrlésre állt át, bízva abban, hogy az ukrán erők kimerülnek, a hadsereg és a politikai vezetés elveszíti a lakosság támogatását, a Nyugat pedig a harci kedvét, felhagyva a fegyverszállításokkal

és az egyéb materiális és immateriális segítséggel. Azt most még egyáltalán nem látni, hogy Oroszország meddig lesz képes folytatni egy ilyen jellegű háborút gazdaságilag, illetve meddig lesz képes elhallgatni a veszteségek mértékét. Ugy tűnik, ha elveszíti is a háborút, az valószínűleg nem kulminál egyetlen látványos katonai összeomlásban, sőt akkor is jó ideig képes lesz folytatni a harcot, ha a nyeresre már nem látszik esély, mert bármikor előállhat egy olyan narratívával, amely győzelemmé stilizálja a kudarcot. Mindez persze azonnal felborulhat, ha valamilyen radikális katonai vagy politikai fordulat következnek be, ennek azonban jelen pillanatban semmilyen jele nem mutatkozik. Elvben bármikor bekövetkezhet egy váratlan politikai összeomlás, de azok a kezdeti várakozások, amelyek szerint a hatalmi apparátusban és az oligarchák körében valakik a helyzet súlyosságát és tarthatatlanságát felmérve a kiugrást fontolgatják, mind ez idáig nem teljesültek. Éppígy nem teljesültek azok a remények sem, amelyek szerint az orosz társadalom az embervesztéséget látva, és a szankciókat, valamint a hadigazdaságra való átállás következményeit tapasztalva a közvetlen életszínvonal-romlás miatt fellázad. A felmérések szerint Putyin népszerűsége és támogatottsága változatlan, sőt nőtt az utóbbi időben, jóllehet a közvélemény-kutatások hitelessége és szavahihetősége mindig is korlátozott volt. Világosan látszik, hogy a háború kimenetelére egyelőre nem befolyásolja közvetlenül a politika irányát, de még egy olyan fordulat sem zárható ki teljesen, amely már rövid távon is csak súlyosbítaná az egyébként is meglehetősen nehéz helyzetet, nem beszélve arról, hogy semmilyen garancia nincs arra vonatkozóan, hogy demokratikus és nem pedig szélsőséges politikus vagy csoport kerül hatalomra.

III.2. Ha Ukrajna...

Éppilyen nehéz kérdés, hogy mit jelenthetne Ukrajna győzelme vagy veresége az adott helyzetben. Kétségtelen, hogy Ukrajna kapcsán Oroszország minden tekintetben az ellenkezőjét érte el, mint amit eredetileg háborús célként meghatározott. Ukrajna közelebb került a Nyugathoz, mint bármikor korábban, s akár-hogyan alakuljon is a NATO-ba vagy az Európai Unióba való felvétele, az elköteleződés egyértelműnek és véglegesnek tűnik. Ukrajna önbizalma megnőtt, ami persze vehet nacionalista és szélsőséges politikai irányt is, de Oroszország mostantól fogva aligha lesz vonzó partner vagy modell az ukrán társadalom és politika számára, arról nem is beszélve, hogy Ukrajna a háború után állig felfegyverkezve sikeres példa lehet az egykori szovjet tagköztársaságok számára egy Oroszországgal szembeni fegyveres konfliktus esetén.

Mindez persze nem terelheti el a figyelmet arról a kétségbevonhatatlan körülményről, hogy nem csak a háború kimenetelére,

de önmagában Ukrajna léte is alapvetően a Nyugat eltökéltségétől és kitartásától függ. (WERKNER 2022, 16) A közvetlen fegyverszállításoktól kezdve, a kiképzésen és logisztikai támogatáson keresztül egészen a titkosszolgálati információkig tart a katonai segítségnyújtás, amit széles körű pénzügyi támogatás és humanitárius segítségnyújtás egészít ki. Az a szempont sem elhanyagolható, hogy a háború következtében Ukrajna óriási károkat szenved, városai romokban hevernek, azokat újjá kell építeni, az országot pedig politikailag és gazdaságilag stabilizálni kell, ami nem kis kihívás a Nyugat számára, és történelmi léptékű az ország történetében. Komoly bizonytalansági tényezőként jelenik meg az, hogy a kifáradás jelei időnként már Ukrajna szövetségeseinek oldalán is mutatkoznak, amelyek a közvetlen és azonnali fegyverszüneti, sőt béketárgyalások megkezdését szorgalmazzák, de általában abból a tévhitből indulnak ki, hogy a háború végével mindent ugyanott lehet folytatni, ahol a folyamatok korábban megszakadtak.

III.3. Ha a tárgyalások...

Kétségtelen, hogy a háború kezdete óta jelen vannak azok a politikai szereplők, akik azonnali fegyverszünetet és tárgyalásokat követelnek. Ezek a követelések lehetnek jó szándékúak és tiszteltre méltóak, de számos olyan szempontot nem vesznek figyelembe, amelyek nélkül ezek a tárgyalások nemcsak nem lehetnek eredményesek, de nem is kezdődhetnek meg. A fegyverszüneti és béketárgyalásoknak számos előfeltétele van, amelyek érinthetik magát a tárgyalások létrejöttének körülményeit és azok tartalmát egyaránt. Az azonban általánosan megállapítható, hogy mindaddig, amíg a háborúzó felek úgy érzik, hogy a háború folytatása révén elérhető nyereségek nagyobbak, mint a várható veszteségek, addig a tárgyalásoknak nincs sok esélyük. Amíg úgy vélik, hogy a háború a csatatéren is eldönthető, és a háborús célok, bármelyek legyenek is azok, elérhetők, addig a feleket nehéz tárgyalóasztalhoz kényszeríteni. Csak ha mindkét, vagy legalább az egyik fél végképp kimerült, és egyértelművé vált, hogy a háborús célok nem érhetők el, azaz olyan pattszituáció állt elő, amikor a háború folytatása már nem kecsegtet semmilyen előnnyel, akkor van esély a tárgyalásokra. A háború egyik paradoxona, hogy a háború végtelenné válásának lehetősége gyorsítja meg befejezése lehetőségének felismerését, addig azonban még nagyon hosszúnak tűnik az út.

A tárgyalások sohasem függetlenek a háború menetétől, és a katonai helyzet általában kiindulópontul szolgál a konkrét tárgyalásokhoz és a kompromisszumok kereséséhez. Ebben a tekintetben a nyugati fegyverszállítmányok nem annyira Ukrajna győzelmét szolgálják, mint inkább az erőviszonyok olyan irányba való befolyásolását, hogy azok lehetővé tegyék a tár-

gyalások megkezdését. A tárgyalások megkezdése ugyanis feltételez egyfajta szimmetriát a felek között, amihez Oroszország gyengítésére és Ukrajna erősítésére van szükség. Ha nincs meg legalább a látszólagos egyensúly a felek között, akkor valamelyik fél kényszernek fogja érezni a tárgyalásokat, illetve annak eredményeit, és az első adandó alkalommal kétségbe vonja azokat. (WERKNER 2022, 18) A tárgyalások megkezdéséig vezető út mindig rögzös, de a tárgyalások alapjának megtalálása ebben az esetben szinte reménytelennek tűnik. Kompromisszumot találni sohasem könnyű, de itt azért különösen nehéz, mert egyértelmű esetről van szó: Oroszország megsértette a nemzetközi jogot azzal, hogy megszállta egy szomszéd állam területeit, illetve elcsatolta azokat, valamint háborús bűnököt követett el Ukrajna területén ukrán állampolgárokkal szemben. A helyzet túlságosan egyértelmű, és Ukrajna szempontjából nem nagyon van rajta mit tárgyalni. Azok az ajánlások, amelyek ugyan nem hivatalos helyekről, de mégis azt követelik, hogy Ukrajna mondjon le területeiről és állampolgáirairól, egy olyan imperialista és koloniális gesztust tartalmaznak, amelyet hasonló helyzetben saját maga számára senki sem tartana elfogadhatónak. Arról már nem is beszélve, hogy minden tárgyalásnak valamilyen szinten bizalomra kell épülnie; arra, hogy a megállapodásokat minden fél be fogja tartani, amire az előzmények fényében aligha lehet reménye bárkinek.

Márpedig, ha a tárgyalások nem jönnek létre, vagy nem vezetnek eredményre, és a harctéren sem sikerül döntést kicsikarni, akkor a konfliktus elhúzódik, ami persze nem jelenti azt, hogy változatlan intenzitással folya tovább az idők végezetéig. Az utóbbi évtizedekből számtalan olyan esetet ismerünk, ahol nem sikerült megállapodást kötni, de a felek befagyasztották a konfliktust, mert nem voltak képesek folytatni vagy eldönteni azt, esetleg külső erők kényszerítették őket. A mostani helyzet ebben a tekintetben sem egyszerű, mert egy viszonylagos fegyvernyugvás rövid távon ahhoz vezetne, hogy a konfliktust hirtelen elfelejtenék, Ukrajna támogatása gyengülne vagy elmaradna, Oroszország pedig úgy érezhetné, hogy szabad kezet kap, és minden különösebb következmény nélkül továbbra is megsértheti a nemzetközi jogot, illetve háborús bűnököt követhet el. A befagyott konfliktusok a posztszovjet térségben, sőt világszerte sem számítanak rendkívülinek manapság, de jól tudjuk, hogy ezek bármikor újra fellángolhatnak, és bármikor közvetlen fenyegetést jelenthetnek az általános biztonságra és a békére.

IV. Egy korszak vége, egy korszak kezdete

Talán ezekből a fentebb röviden vázolt szempontokból is egyértelműen kiviláglik, hogy a háborúk befejezése milyen nehéz, és lehet bármilyen erős a szándék, a béke megteremtéséig mindig

sokkal hosszabb az út. Ma még nem látjuk, hogyan fog véget érni ez a háború, mert minden háború véget ér egyszer, de azt látjuk, hogy a geopolitikai és nagyhatalmi viszonyok már nem lesznek olyanok, mint amilyenek a háború előtt voltak. Azok, akik azonnali tárgyalásokat és békekötést követelnek, abból indulnak ki, hogy a konfliktus lezárható és a régi rend valamilyen módon még megmenthető, valamivel több garanciát, és ezzel együtt kockázatot kell ugyan vállalni, de végül minden visszatérhet a megszokott kerékvágásába. Azt hiszem, inkább azok állnak közelebb a valósághoz, akik ennek a háborúnak a cezúrajlegéből indulnak ki, és bármilyen közhelynek tűnjön is, az európai biztonság történetét egy „előttre” és egy „utánra” osztják.

Kétségtelen, hogy ha a délszláv háborút nem számítjuk, akkor ezzel a háborúval Európa leghosszabb békekorszakának lett vége, amely a II. világháború befejezésével kezdődött. (MÜNKLER 2022, 4) Ennek első szakasza a hidegháború volt, amely a két világrend bipoláris egyensúlyán és kölcsönös elrettentő képességen nyugodott. A második szakasz 1989 után mintegy spontán módon jött létre, és az volt az alapelve, hogy az új rend révén elkerüljék azokat a hibákat, amelyek a korábbi világháborúkhoz vezettek. Az alapvető elképzelés az volt, hogy a gazdasági együttműködés és a politikai stabilitás nagyobb jóléthez és tartós prosperitáshoz vezet, ennek köszönhetően pedig a háborútól és a fegyverkezéstől végleg el lehet búcsúzni. A konfliktusokat felváltják az együttműködés különböző formái, aminek mindenki egyaránt a nyertese lesz, még ha különböző mértékűek is az előnyök, amelyek ebből származnak. (MÜNKLER 2022, 5–7) Úgy tűnt, hogy valóban eljött a történelem vége, még ha nem is abban a tökéletes formában, mint ahogyan 1989 után gondolták. Voltak természetesen zavarok a gépezetben, de ezekben a helyzetekben mindenki félrenézett a rendszer fenntarthatósága érdekében, és úgy tett, mintha a dolgok alapvetően rendben mennének (lásd Grúzia és Moldova). A mostani háború előtt is tematizálták természetesen ezeket a sértéseket, de ezek nem vezettek végleges töréshöz, mindenki kínosan ügyelt arra, hogy ne jussanak el odáig, hogy a status quót bármivel veszélyeztessék. Ha voltak nézeteltérések vagy súrlódások, azokat kijavíthatónak és helyrehozhatónak ítélték. A béke és a rá épülő egész társadalmi és gazdasági rend túl drága volt ahhoz, hogy azt bármilyen normatívnak tekintett elv vagy szabály miatt kockáztassák.

Ez változott meg egy csapásra 2022. február 24-én. A korábbi helyzet ettől kezdve már nem volt menthető, új korszakba léptünk, és ez minden szereplő számára viszonylag hamar világossá vált. Oroszország végleg kivált abból a békén alapuló együttműködésből, ami Európát a II. világháború után jellemezte. A régi rend összeomlott, de még nem láthatjuk pontosan, hogy mi lép a helyére, annyit azonban egészen biztosan tudunk, hogy azt lehetetlen helyreállítani korábbi formájában, mert a háborúval nem csak a szabályokat és alapelveket rúgták fel, hanem azo-

kat az előfeltételeket is, amelyeken ezek nyugodtak. (MÜNKLER 2022, 9) Az egyik ilyen alapfeltételezés az volt, hogy a gazdasági együttműködés Oroszországgal olyan mélyen gyökerezik, és olyan mélyen szolgálja a kölcsönös érdekeket, hogy ezeket senki sem fogja komolyan kockára tenni. Mindez azon alapult, hogy a nyugati országok gazdaságuk fejlődését jórészt az olcsó orosz energiahordozókra építették, ami egyrészt kiszolgáltatottságot jelentett, másrészt azonban garanciát is a békés együttélésre. A Nyugat első reakciója a háború kitörésekor az volt, hogy a gazdasági kapcsolatok fontosságában bízva a szankciókon keresztül igyekezett Oroszországot térdre kényszeríteni, ami azonban a háború és a hadviselés területén csak korlátozott sikerrel kecsegtethetett. Ezek az intézkedések ugyanis legfeljebb hosszú távon képesek kifejteni hatásukat, de Oroszország leválasztása a világgazdaság vérkeringéséről azt is jelenti, hogy jó ideig nem számolnak vele annak meghatározó szereplőjeként. A szankciók lassan ölő méregként hatnak, hatásuk azonban hosszú távon nem lehet kérdéses. Kétségtelenül fájó intézkedést jelentenek az őket bevezetők számára is, amennyiben hamar új energiaforrásokat és kereskedelmi partnereket kell keresniük, de a szankciók Oroszország gazdaságát és modernizációját már rövid időn belül is évtizedekkel visszavethetik. Még ennél is nagyobb gondot jelent, hogy az intézményes bizalom helyére egy általános bizalmatlanság lépett, ami azt is jelenti, hogy Oroszországgal nehéz lesz bármi olyan megállapodást kötni, amelyről a felek nem feltételezik, hogy azt akár egyoldalúan is bármikor hajlandó megszegni. A helyzet azért különösen súlyos, mert a gazdasági és politikai kapcsolatokat csakis bizalomra alapozva lehetséges helyreállítani, erre pedig most nem sok esély látszik.

Végül, de nem utolsósorban, Oroszország a háború megindításával felszámolta annak a békés rendszernek az alapjait, amely 1989 után Európát jellemezte, és egy olyan rendszer alapjait fektette le, amely éppen vele szemben áll. A Szovjetunió felbomlása utáni együttműködésen alapuló rendszert, amely a területi integritás, a békés konfliktuskezelés, a szuverenitás tiszteletben tartásának elvein alapult, felváltotta egy olyan rend, amely újra súlyosabb konfliktusokkal, egészen pontosan a háború lehetőségével is számol. (MAJOR–MÖLLING 2022, 10–11) Ennek rövid távú, Oroszország által egyáltalán nem szándékoltt következményeit már most is látjuk. Svédország és Finnország NATO tagállamok lesznek/lettek, több ország, élén Németországgal nagyarányú fegyverkezésbe kezdett, Kelet-Európa államaiban egyre több amerikai katona állomásozik. Európa újra fegyverkezik, ami egyértelműen arra utal, hogy már nem békés gazdasági együttműködésre, hanem tartós fegyveres, vagy legalábbis elrettentésen alapuló konfliktusra készül Oroszországgal szemben. Ez teljesen új helyzetet teremt a biztonságpolitikában, ami azt jelenti, hogy Európa védekezésre rendezkedik be, amibe azonban nem csak a katonai felkészülés, hanem a nyugati értékek, a béke és a szabad-

ság védelme is bele kell hogy tartozzon. (Vö. MASALA 2022) Európának olyan helyzetbe kell kerülnie, hogy képes legyen magát megvédeni még akkor is, ha a világpolitikai helyzet – különösen az Egyesült Államok elnökválasztásának kimenetele – számára kedvezőtlenül alakul. Az európai politikai vezetőknek ismét tudatosítaniuk kell polgáraikban, hogy milyen privilégium az a szabadság, biztonság és jólét, amelyben – minden képzelt vagy valós nehézség ellenére – élnek, és ezt érdemes megvédeni, de nem másra bízva, hanem maguk elvégezve ezt a feladatot, mert annyit már az előző század történetéből is tudhatunk, hogy ezeket háborúban kivívni mindig sokkal több szenvedéssel jár.

Irodalom

- GEIS, Anna (2006): Den Krieg überdenken. Kriegsbegriffe und Kriegstheorien in der Kontroverse, in GEIS, Anna (szerk.) *Den Krieg überdenken. Kriegsbegriffe und Kriegstheorien in der Kontroverse*, Baden-Baden, Nomos, 9–43.
- KALDOR, Mary (2006): *New and Old Wars*, Cambridge, Polity.
- MAJOR, Claudia – MÖLLING, Christian (2022): Von der Friedens- zur Konfliktordnung, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 28–29, 10–15.
- MASALA, Carlo (2022): *Weltunordnung. Die globalen Krisen und die Illusionen des Westens*, München, C. H. Beck.
- MÜNKLER, Herfried (2002): *Die neuen Kriege*, Reinbek bei Hamburg, Rowohlt.
- MÜNKLER, Herfried (2007): Neues vom Chamäleon Krieg, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 16–17, 3–9.
- MÜNKLER, Herfried (2022): Die europäische Nachkriegsordnung. Ein Nachruf, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 28–29, 4–9.
- RUDOLF, Peter (2022): Anmerkungen zu den Szenarien einer Kriegsendigung in den Kategorien von Sieg und Niederlage, in WERKNER, Ines-Jacqueline – MAYER, Lotta – KRÜGER, Madlen (szerk.): *Wege aus dem Krieg in der Ukraine: Szenarien - Chancen - Risiken*, Heidelberg, heiBOOKS, 29–35.
- SCHLICHTTE, Klaus (2002): Neues über den Krieg? Einige Anmerkungen zum Stand der Kriegsforschung in den Internationalen Beziehungen, *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, 1, 113–137.
- WERKNER, Ines-Jacqueline (2022): Wie kann der Krieg in der Ukraine enden? Sechs Szenarien, in: WERKNER, Ines-Jacqueline – MAYER, Lotta – KRÜGER, Madlen (szerk.): *Wege aus dem Krieg in der Ukraine: Szenarien - Chancen - Risiken*, Heidelberg, heiBOOKS, 11–27.